ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДАГИ ҲАММА ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТЛАРИДА ВА ЎРТА ТИББИЁТ МУАССАЛАРИДА ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АХАМИЯТИ

Хирургик касалликлар кафедраси доценти
Алфраганус, Университети
Т.О. Рахмонов

Аннотация

Мақолада олий ўқув юртлари ва ўрта тиббиёт муассасаларида талабалар мустақил таълимини ташкил этишнинг аҳамияти ёритилган. Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида мустақил таълим соатлари улушини ошириш вазифаси белгиланганлиги таҳлил қилинган. Мустақил таълимнинг мақсад ва вазифалари, уни амалга ошириш шароитлари, талабаларни қизиқтириш омиллари ҳамда ташкил этишнинг асосий шакллари баён этилган. Мустақил таълим талабаларда танқидий ва ижодий фикрлаш, ташаббускорлик ҳамда касбий компетенцияларни шакллантиришнинг муҳим омили эканлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: мустақил таълим, талабалар мустақил иши, олий таълим, ўқув жараёни, таълим сифати, компетенция, ижодий фикрлаш, танқидий фикрлаш, тиббиёт таълими.

Ўзбекистон республикасида яьни мамлакатимизда ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий ҳаётда туб ўзгаришлар содир бўлмоқда. Айниқса, таълим соҳасидаги ислоҳотларда “Таълим тўғрисида”ги қонуннинг янги таҳрирда қабул қилиниши муҳим ўрин тутади. Ҳар бир мамлакатнинг ривожланиши ёки аксинча, инқирозга юз тутиши мамлакатдаги таълим тизимининг қай даражада такомиллашганига боғлиқ.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сонли Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси”да олий таълимни тизимли

ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари, замонавий билимга эга ва мустақил фикрлайдиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш жараёнини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, олий таълимни модернизация қилиш ва илғор таълим технологияларига асосланган ҳолда, ижтимоий соҳа ҳамда иқтисодиёт тармоқларини ривожлантиришга стратегик масалалар сифатида алоҳида аҳамият берилган.

Жумладан, Концепцияда “мустақил таълим соатлари улушини ошириш, талабаларда мустақил таълим олиш, танқидий ва ижодий фикрлаш, тизимли таҳлил қилиш, тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш, ўқув жараёнида компетенцияларни кучайтиришга қаратилган методика ва технологияларни жорий этиш, ўқув жараёнини амалий кўникмаларни шакллантиришга йўналтириш, бу борада ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган илғор педагогик технологиялар, ўқув дастурлари ва ўқув-услубий материалларни кенг жорий этиш” вазифаси белгиланган.

Шунингдек, унда таълим олувчиларнинг мустақил таълим олишлари, мустақил ишлаш, малакаларини узлуксиз ошириш орқали мутахассисларнинг зарурий компетенцияларга эга бўлиши, ижодий яратувчанлик, тадқиқотчилик, мантиқий тафаккурини ривожлантиришга эришишлари мумкинлиги таъкидланган.

Мутахассис кадрлар тайёрлашда таълим жараёнини ташкил қилиш муҳим ўрин тутади. Ҳозирги кунда ўқув режаларда талабалар ўқув юкламасининг ҳажми аудитория (контактли) ва мустақил таълимнинг нисбати бакалавриат таълим йўналишларида **40/60 фоиз нисбатидан 50/50 фоиз нисбатигача**, магистратура мутахассисликларида **30/70 фоиз нисбатидан 50/50 фоиз нисбатигача** ажратилган. Таълим дастурининг ўзгариши жараёнида фанларнинг бир қатор масала ва муаммолари мустақил таълим орқали ўрганилиши лозим. Мустақил таълим талабалар томонидан у ёки бу фан бўйича дастур материалларидан бир қисмининг мустақил ўзлаштирилишидир.

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий таълимни ривожлантириш тадқиқотлари ва илғор технологияларни татбиқ этиш маркази Л. Зарипов, Н. Хайитов, З. Тоҳиров. – 2023 й. мутахассислари томонидан “Талабалар мустақил таълимини ташкил этиш” методик қўлланмаси ишлаб чиқилган бўлиб, мазкур қўлланма олий таълим тизимида мустақил таълимни ташкил этишда профессор-ўқитувчилар, докторантлар, тадқиқотчилар, талабалар учун амалий юқори даражада ёрдам беради деган мақсадида.

Биз биламизки таълим жараёнида талабалар мустақил ишларининг ўрни ва ахамияти , олий таълимнинг ўз олдига қўйган асосий вазифаларидан бири мутахассисни ўз-ўзини ривожлантиришга, мустақил равишда билимини кўпайтиришга, инновацион фаолиятга қобил бўлган ижодий шахсиятини шакллантиришга йўналтиришдан иборатдир. Бундай вазифани амалга ошириш учун тайёр билимларни ўқитувчи томонидан талабага беришнинг ўзигина етарли эмас. Бу йўл талабани билимларни ўзлаштиришнинг пассив шахсга ва истемолчисига айлантириб қўяди. Ваҳоланки, бугун бизга билимларни ўзлаштиришдаги пассив истеъмолчи эмас, балки унинг фаол ижодкори зарурдир. Натижа шундай бўлиши керакки, бўлғуси мутахассис ҳар қандай назарий ва амалий муаммони ифодалай оладиган, уни ечишнинг йўлларини илмий ёки методик жиҳатдан таҳлил қилишни уддалайдиган энг муносиб ва мувофиқ натижаларни топиб, унинг тўғрилигини исботлаб бера оладиган бўлсин.

Таълим тизимидаги ўзгаришлар таълим мазмуни билан чамбарчас боғлиқ. Янгиланишлар талабалар ўқишини ташкил этишнинг янги шакли ва усуллари ҳақида ҳам бош қотиришни талаб этади. Шу маънода талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этиш муҳим шаклгина эмас, балки таълим жараёнининг асосини ташкил этувчи муҳим қисм бўлишини тақозо этади.

Буларнинг барчаси таълим бериш (олиш)нинг замонавий методларини эгаллашни, талабаларнинг ижодий қобилиятларини ўстиришни ҳар бир талабанинг

имконият ва салоҳиятини эътиборга олган ҳолда, гуруҳ ўқишларидан индивидуал ўқишга ўтишни кўзда тутади.

Бу жараённи шундай ташкил этиш лозимки, унинг натижасида талабанинг мустақил билим олиши ва бу билимларини ҳаётга татбиқ этишга оид қобилияти, кўникма ва малакалари шакллансин.

Талабалар мустақил ишларини ташкил қилиш мақсад ва вазифалари:

Талабалар мустақил ишининг асосий мақсади — талабада ўқув ишларини мустақил бажаришда керак бўладиган билим, кўникма ва малакаларнинг ташкил топиши ва ривожланиши.

Талабалар мустақил ишининг вазифалари:

Мустақил ишларни бажариш учун янги маълумот қидиришга керакли чора-тадбирларни аниқлаш *:*

-информацион манбалардан мустақил ишларни бажариш жараёнида фойдаланиш,

-меъёрий ҳужжатлар, илмий-методик материаллар, ўқув адабиётлар билан ишлаш,

-электрон ўқув адабиётлар ва маълумотлар базаси билан ишлаш.

-иш режаларини экспертизага тайёрлаш, эксперт хулосасига кўра уларни қайта ишлаш, ишнинг тизимли ва ижодий бажарилиши учун шароит яратиш,

-ишлаб чиқилган ечимни, ғоя ёки лойиҳани изоҳлаш ва ҳимоя қилиш.

Талабалар мустақил иши учун белгиланган вақт меъёрига биноан кафедраларда барча предметлардан ташкилий шакллар, мустақил иш вариантлари ва мустақил бажариш топшириқлари ишлаб чиқилади, улар факультетнинг илмий-методик кенгашида ва кафедра йиғилишларида муҳокама қилиниб, тасдиқланади.

Талабалар мустақил ишини ташкиллаштириш унинг методик таъминланишининг тематикаси ва шакллари рўйхатини тузиш учун ҳар бирининг мақсад ва вазифаларини ифодалаб бериш, йўриқнома ёки методик тавсиялар ишлаб чиқиш ва илмий адабиётларни танлаш дегани.

Асосий тушунча ва таърифларга: Мустақил таълим — ўқув материалини мустақил ўзлаштириш, мураккаблик даражаси турлича бўлган топшириқлар, амалий вазифаларни аудиторияда ҳамда аудиториядан ташқарида ижодий ва мустақил бажариш асосида назарий билим, амалий кўникма ҳамда малакаларни шакллантиришга қаратилган тизимли фаолият.

Мустақил таълим - олинган билим, кўникма ва малакаларни мустаҳкамлаш, қўшимча маълумот ёки материални мустақил ўрганиш мақсадидаги ўқув шакли. ***Мустақил иш*** - ўқитувчининг топшириғи ва унинг раҳбарлигида ўқув вазифасини ҳал этадиган таълимнинг фаол усули.

Мустақил иш бу қўйилган мақсад билан боғлиқликда талабаларнинг аниқ фаолиятини ташкил этиш ва амалга оширишдир. Талабанинг мустақил ишлари унинг юқори даражадаги фаоллик, ижодийлик, мустақил таҳлил, ташаббускорликка ҳамда барча вазифаларни ўз вақтида ва мукаммал тарзда бажаришга асосланган фаолиятидир.

Биламизки, бўлажак мутахассиснинг фикрлаш тарзини тарбиялашга қаратилган барча ҳаракат-фаолият уларнинг асосини ташкил этади. Талаба мустақил фикри туғилишига, унинг билиш фаоллигини оширишга имкон берадиган ҳар қандай машғулот тури мустақил ишлар билан чамбарчас боғлиқдир.

Мустақил таълимни талабаларга билим беришда уларни ўз ҳолига ташлаб қўйиб, уларга бериладиган топшириқ ва юкламаларни камайтириш деб тушунмаслик керак, балки ўқитувчилар томонидан мунтазам бошқариладиган талабаларнинг интерактив мустақил фаолиятидир. Ўқув жараёни сифатини оширишда мустақил таълимнинг роли катта. Буни англаган ҳолда, юртимиз олий

таълим муассасаларида ўқув машғулотларига ажратилаётган мустақил таълим соатлари улуши мунтазам ошириб борилмоқда. Талаба мустақил таълим унинг манфаатини кўзлаб амалга оширилаётганини тушуниши керак.

Аслида, талабанинг мустақил иши деган тушунча унинг аудитория ва ундан ташқарида, ўқитувчи раҳбарлиги остида ёки ўқитувчи иштирокисиз амалга ошириладиган мустақил иш мажмуини англатади.

Мустақил иш қандай шароитларда амалга оширилади:

а. Бевосита аудиторияда — маъруза, амалий машғулот, семинар ёки лаборатория ишлари бўйича вазифалар бериш жараёнида.

б. Ўқитувчи билан дарс жадвалидан ташқари пайтлардаги бевосита мулоқот чоғида маслаҳатлар беришда, ижодий мулоқотлар жараёнида, қарздорликни йўқотишда якка топшириқ бажаришда ва бошқалар.

в. Кутубхонада, уйда, талабалар уйларида, кафедраларда талаба томонидан ўқув ёки ижодий топшириқларни бажариш жараёнида.

Бу иш турлари орасидаги чегаралар жуда қатъий бўлмасдан, бирбирига осонликча ўтиб туриши мумкин. Шуни таъкидлаш жоизки, талабаларнинг мустақил ишлари аудиторияда ҳам, ундан ташқарида ҳам бўлиши мумкин. Аудиториядан ташқаридаги мустақил ишлар асосий ўрин тутади.

Талабаларни мустаыил ишлашга қизиқтириш омиллари .

Талабаларнинг фаол мустақил ишлари фақат жиддий ва барқарор қизиқишлар мавжуд бўлгандагина амалга ошиши мумкин. Бундаги энг жиддий омил — келгуси самарали касбий фаолиятга тайёргарлик. Талабаларнинг мустақил ишларини фаоллаштиришга имкон берувчи ички омилларни кўриб чиқайлик:

1. Бажарилаётган ишнинг фойдалилиги. Агар талаба ўз иш натижаларининг маъруза жараёнида, методик қўлланмада, лаборатория ишида ёки амалий

машғулотларда, мақолалар тайёрлашда фойдаланилиши мумкинлигини билса, унинг бажараётган ишига бўлган муносабати кескин тарзда яхши томонга ўзгаради, ҳамда иш сифати ҳам ортади. Шунга кўра, талабани руҳан бундай ишга тайёрлаш, бажариладиган ишнинг зарурати кўрсатиб берилиши керак.

2. Талабанинг ижодий фаолиятдаги иштироки. Бу ниҳоятда хилма-хил омиллвкўринишларда бўлиши мумкин. Хусусан, кафедралар томонидан олиб бориладиган илмий тадқиқот ишлари, бадиий ижод, методик ишлар ва ҳоказолар.

Ҳар қандай фанни ўрганишда ТМИни ташкил этишнинг ўзаро алоқадор уч шакли кўзга ташланади:

1. Аудиториядан ташқари мустақил ишлар.

2. Аудиторидаги мустақил ишлар. Бу бевосита ўқитувчи раҳбарлигида ташкил этилади.

3. Ижодий. Ижодий шакл ниҳоятда хилма-хил бўлиши мумкин.

Жумладан:

ўрганилаётган фаннинг алоҳида бобларига оид берилган мавзу бўйича таҳлилий маълумотлар, маъруза ва ёзма ишлар. Талабага мавзу, ҳатто раҳбарни ҳам танлаш ҳуқуқини бериш мақсадга мувофиқ бўлади;

танланган фан бўйича иллюстратив материалларни тайёрлаш, бунда мавзу ўқитувчи томонидан берилади, унинг мазмуни ва шакли, ижроси талаба томонидан белгиланади;

ҳажми, мураккаблиги, мазмуни талабанинг ўзи томонидан шакллантириладиган илмий кроссвордлар тузиш;

замонавий олимнинг илмий монографиясига, ёзувчининг асарига асосий ғоя ва қоидаларни ажратган ҳолда, ўз шахсий асосланган баҳоси ҳамда фойдаланишга тавсияси кўрсатилган тақриз ёзиш;

турли характердаги уй вазифаларини бажариш. Бунга машқ ва масалаларни ечиш, матнни таржима қилиш ёки қайта ҳикоялаш, адабий ёки илмий манбаларни танлаш ва ўрганиш, турли жадвалларни тузиш, график ишларни бажариш, турли ҳисоб-китобларни амалга ошириш в.б. киради;

талабадаги ташаббускорлик ва мустақилликни ривожлантиришга қаратилган индивидуал топшириқларни бажариш.

Алоҳида топшириқларни ҳар битта талаба ёки талабаларнинг бир қисми олиши мумкин;

-курс ишлари,

-битирув малакавий ишларини бажариш,

-илмий-назарий ёки илмий-амалий анжуманлар,

-кўрик-танловлар,

-олимпиадаларга тайёргарлик,

Шундай қилиб. Талабаларнинг мустақил иши талабаларни билимини янада мустахкамлашни асосий элементларидан биридир, буни яхши ўзлаштирган талабаларда ўқиш давомида ва амалиётда ҳеч қандай муаммолар бўлмайди ва ўз йўналиши бўйича дунё стандарт талабларига жавоб берадиган мутахассислардан бўладилар.

Бунда олий таълим муассасалари профессор ўқитувчилари докторантлари, тадқиқотчилари ва талабаларга, унда мамлакатни ривожи учун муҳим ҳисобланган мустақил фикрлайдиган, эркин фаолият олиб боришга қодир, етук мутахассис тайёрлашга омил бўладиган жараёнлар ўз ифодасини топган.

Талабалар мустақил таълим олишларининг асосий кўринишлари ва турлари батафсил баён қилинган бўлиб, уларни ҳам назарий, ҳам амалий дарс жараёнларида бажаришлари мумкин бўлган мустақил иш бажариш усуллари кўрсатиб ўтилган.

Талабаларни мустақил ишлашга жалб қилиш мақсадида тавсиялар берилган бўлиб, бу ўз навбатида, мустақил таълим билан шуғулланувчилар учун йўлланма ҳисобланади.

Адабиётлар.

1. Г.М.Мусаханова. Мустақил таълим жараёнида талабаларнинг ташкилотчилик қобилиятларини ривожлантириш педагогик муаммо сифатида // Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар илмий электрон журнали. 2020. №6. — 222-224 б.

2. Р.Р.Хусаинов. Олий таълимда фанларни ўқитиш сифатини оширишда мустақил таълимнинг роли // Замонавий таълим. 2016. №4. — 25-32 б.

3. Г.Н.Ибрагимова. Олий таълим тизимида интерфаол технологиялар воситасида талабалардаги ижодий фикрлашни ривожлантириш // Замонавий таълим. 2017.№4. — Б. 30-35.

4. Н.Суюнов. Мустақил ишларни бажариш учун // Услубий кўрсатма. — Т.: 2019. — 116 б.